

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Η ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ»

ΠΟΛΗ, ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΝΑΣΦΑΛΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Πρακτικά Ημερίδας

Χριστίνα Μ. Ζαραφωνίτου (επιμ.)

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΒΙΑΣ¹

Η προσέγγιση της αντεγκληματικής πολιτικής

Νέστωρ Κουράκης, Διευθυντής του Εργαστηρίου Ποινικών και Εγκληματολογικών Ερευνών, Νομική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών

H ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΟΥ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟΥ της πολιτικής βίας σε επίπεδο ριζικής επίλυσης μπορεί να στηριχθεί μακροπρόθεσμα στους ακόλουθους τρεις πυλώνες, αντίστοιχους με τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα που τη δημιουργούν:

- ♦ Αποτελεσματική λειτουργία των κοινωνικοποιητικών θεσμών (σχολείο, πανεπιστήμιο και γενικότερα: Παιδεία², οικογένεια ως προς τον τρόπο

¹ Για την έννοια και τη φαινομενολογία της πολιτικής βίας στη σύγχρονη Ελλάδα, βλ. ιδίως τη μελέτη μου που δημοσιεύθηκε στα «Ποινικά Χρονικά», ΞΒ': 2012, σελ. 81-90. Στην αναζήτηση της επιστημονικής βιβλιογραφίας σημαντική υπήρξε η θοήθεια από αντίστοιχες ιστοσελίδες του Πανεπιστημίου Αθηνών (<http://hippo.lib.uoa.gr/ipac20>) και του Παντείου Πανεπιστημίου (<http://library.panteion.gr/opacial>), ενώ ιδιαίτερα χρήσιμα, λόγω της πολυπροσωπικής τους προσέγγισης, υπήρξαν και τα Πρακτικά τεσσάρων συνεδριάσεων της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής στις 19, 26 και 28 Ιουλίου και στις 2 Αυγούστου 2011, «σχετικά με τα φαινόμενα βίας που παρατηρούνται την τελευταία περίοδο». Σε οπτικοακουστική μορφή, τα Πρακτικά αυτά παρατίθενται στην ιστοσελίδα της Βουλής: www.hellenicparliament.gr. Ως προς την έντυπη εκδοχή αυτών των Πρακτικών, στην οποία γίνονται εν συνεχείᾳ οι παραπομπές, αυτή μπορεί να αναζητηθεί (ως “αδιόρθωτα Πρακτικά”) από τις αρμόδιες υπηρεσίες της Βουλής.

² Πρβλ. Γιάννη Λιγνάδη, στη συμβολή του στο συλλογικό έργο: Μάριου Κουκουνάρα-Λιάγκη (επμ.), *Τάξη + Αταξία. Οι νέοι φωνάζουν*, Αθήνα: Ακρίτας, 2011, 217-230: 226 επ., όπου εκτίθενται ενδιαφέρουσες σκέψεις για τα λεγόμενα «δεινά της Παιδείας» μας και τις συνέπειές τους στη συμπεριφορά των νέων. Οι σκέψεις αυτές θα πρέπει πάντως να αξιολογηθούν με προσοχή και να μην εκληφθούν σαν «συγχωροχάρτη» για τις όποιες πράξεις βίας και ανομίας των νέων μας, καθώς αρκετοί από αυτούς που μετέχουν σε επεισόδια πολιτικής βίας έχουν απλώς νοοτροπία φανατικού ταραξία των γηρέδων ή αρνούνται πεισματικά να ωριμάσουν.

διαπαιδαγώγησης των παιδιών από τους γονείς, εργασία, γενικότερο κοινωνικό περιβάλλον), ώστε να απαγκιστρωθεί η ελληνική κοινωνία από το πνεύμα της ανοχής απέναντι στην παραβατικότητα και να αναγάγει την εφαρμογή των νόμων και τη στήριξη των θεσμών σε τρόπο ζωής³.

- ♦ Προσαρμογή των νόμων στις αρχές ενός κράτους δικαίου ικανού να διασφαλίζει κοινωνική πρόνοια και περιορισμό των κοινωνικών ανισοτήτων⁴, ταυτόχρονα, δε, πλήρης εφαρμογή των νόμων ασχέτως συν-

³ Ο στόχος αυτός είναι πάντως δυσεπίτευκτος καθώς, όπως παρατίθησε η ψυχαναλύτρια Άννα Ποταμιάνου (εφημ. *Καθημερινή της Κυριακής*, 21.8.2011, σελ. 22), στην Ελλάδα καλλιεργούμε την ανομία ως αντίληψη ελευθερίας, εκλαμβάνουμε το κράτος σαν προστάτη που πρέπει να λύνει όλα τα προβλήματα και θεωρούμε ότι καταστρέφοντας τον άλλο, κάπου απαλλάσσεται ο ψυχισμός μας από τη δική μας καταστροφικότητα.

⁴ Για την επίδραση της κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας στην πρόκληση κοινωνικών αναταραχών και εξεγέρσεων, κυρίως από τη σκοπιά του Αριστοτέλη (ιδίως Ε' βιβλίο των *Πολιτικών*), βλ. τις αναπτύξεις στην εργασία μου: Το Μέλλον της Εγκληματικότητας και η Εγκληματολογία του Μέλλοντος, στην περιοδική έκδοση «*Ποινική Δικαιοσύνη και Εγκληματολογία*», 2009, 67-73: 70 και σημ. 18. Σχετικές είναι και οι έρευνες των Cole / Gramajo (2009) και Fajnzylber *et al* (2002), στις οποίες γίνεται παραπομπή από τους Sean Fox / Kristian Hoelscher, *The Political Economy of Social Violence: Theory and evidence from a cross-country study*, Crisis States Research Centre, Working Paper no 72 (LSE), April 2010, σελ. 4-5 (βλ. στο διαδίκτυο: <http://eprints.lse.ac.uk/28469/>). Στην ίδια αυτή μελέτη των Fox / Hoelscher γίνεται εποκόπηση της επίδρασης και άλλων κοινωνικο-οικονομικών παραγόντων στην εξάπλωση της κοινωνικής βίας, συμπεραίνεται, δε, ότι τέτοια επίδραση ασκούν ιδίως τα ασταθή πολιτικά καθεστώτα (ασχέτως εάν είναι δημοκρατικά ή αυταρχικά), η φτώχεια, η απότομη οικονομική ανάπτυξη, η εθνική ανομοιογένεια, η απότομη αστική ανάπτυξη και –ιδίως ως προς τους νέους- η έλλειψη προσθασμότητας στην παιδεία και την εργασία. Για το τελευταίο αυτό θέμα των νεαρών ταραξιών βλ. και την εμπεριστατωμένη μελέτη των: Henrik Urdal, “A Clash of Generations? Youth Bulges and Political Violence”, in: *International Studies Quarterly*, 50: 2006, 607-629, ιδίως σελ. 623 επ., όπου και τα συμπεράσματα (προσθασμή υπό προϋποθέσεις και στο διαδίκτυο: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1468-2478.2006.00416.x>). Στο ίδιο πλαίσιο προσεγγίσεων, ενδιαφέρουσα είναι και η ερμηνεία της Donatella Della Porta (στο έργο της: *Social movements, political violence and the state. A comparative analysis of Italy and Germany*, Cambridge: Cambridge Univ. Press, 1995, ιδίως σελ. 187 επ.), σύμφωνα με την οποία η ανάπτυξη της τρομοκρατικής βίας στην Ιταλία και τη Γερμανία κατά τη μεταπολεμική περίοδο οφειλόταν κυρίως στη δυσκαμψία των πολιτικών ελίτ αυτών των χωρών να ενσωματώσουν τα αιτήματα της αντιπολίτευσης για μεταρρύθμιση του πολιτικού καθεστώτος. Χωρίς έμφαση στην πολιτική βία, αλλά σχετικές με τη βία που ασκείται από νέους, είναι και οι εργασίες των: Michael A. Yonas / Patricia O' Campo / Jessica G. Burke / Geri Peak / Andrea

- δικαλιστικών πιέσεων ή πολιτικού κόστους (άρα, τιμώρηση των αδικο- πραγούντων ενόχων όσο υψηλά και αν βρίσκονται), αλλά και
- Ουσιαστικότερη ποιότητα συμμετοχικής δημοκρατίας για όλους, με κύρια γνωρίσματα των αλληλοσεβασμό, τη διαβούλευση και την ισότιμη συμμετοχή στον έλεγχο της εξουσίας⁵.

Στο πλαίσιο αυτών των σκέψεων θα ήταν άμεσα αναγκαία, κατά τη γνώμη μου, η πάση θυσία χρηματοδότηση προγραμμάτων κατά της ανεργίας των νέων, ώστε, μέσω της εργασίας που αυτοί θα εξασφαλίσουν έτσι, να αποκτήσουν οικονομική ανεξαρτησία, αυτοπεποίθηση και προοπτική ελπίδας για το μέλλον. Υπενθυμίζεται ότι στο Ηνωμένο Βασίλειο, μετά τις ταραχές που ξέσπασαν στις αρχές Αυγούστου 2011, η βρετανική κυβέρνηση προγραμμάτισε την υλοποίηση ενός νέου προγράμματος ύψους 1 δισεκ. στερλίνων. Σύμφωνα με το πρόγραμμα αυτό, οι εργοδότες θα χρηματοδοτούνται με 2.275 στερλίνες για να προσλάθουν, επί 6 μήνες στο διάστημα της επόμενης τριετίας, καθέναν από 160.000 άνεργους νέους ηλικίας 18-24 ετών⁶.

C. Gielen, "Urban Youth Violence: Do Definitions and Reasons for Violence Vary by Gender?", in: *Journal of Urban Health*, 82: 2005, 543-551 και Lynn Greenwood, *Violent Adolescents: Understanding the Destructive Impulse*, London: Karnac Books, 2005 (σχετική και η βιβλιοκρισία του έργου από τη Mary Addenbrooke, in: *Journal of Analytical Psychology*, 51: 2006, 153-155).

⁵ Όπως προσφύως τονίζει ο αμερικανός κοινωνιολόγος Charles Tilly στο έργο του *Δημοκρατία* (Αθήνα: Gutenberg, 2011, σελ. 25 επ.), δημοκρατία είναι εκείνο το πολίτευμα όπου οι σχέσεις ανάμεσα στο κράτος και στους πολίτες διέπονται από ευρεία, ισότιμη, ασφαλή (προστατευμένη) και αμοιβαίως δεσμευτική διαβούλευση –πρβλ. παρουσίαση του βιβλίου του από τον Γιάννη N. Μπασκόζο στην εφημ. *To Βήμα* της 10.7.2011, ένθετο *Βιβλία*, σελ. 4. Πρβλ. και του ίδιου, *Κοινωνικά Κινήματα* (μτφρ. Θαν. Τσακίρης), Αθήνα: Σαββάλας, 2007, σελ. 290 επ. και ιδίως σελ. 310 επ., όπου αναλύονται περαιτέρω οι διεργασίες που προωθούν τον εκδημοκρατισμό, αλλά και την ανάπτυξη των κοινωνικών κινημάτων.

⁶ Βλ. εφημ. *Καθημερινή* της 26.11.2011, σελ. 8, δημοσίευμα με τίτλο: «Για να μη χαθεί μια γενιά, ένα δισ. στερλίνες». Σημειώνεται ότι το μέτρο αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία και για τη χώρα μας, της οποίας οι νέοι αντιμετωπίζουν προβλήματα έλλειψης επαγγελματικών κ.λπ. προοπτικών ανάλογα με εκείνα των νεαρών Βρετανών (για το θέμα αυτό βλ. σχτ. άρθρο του Will Hutton που δημοσιεύθηκε στον *Observer* μετά τα γεγονότα του Αυγούστου 2011 στο Λονδίνο και αναδημοσιεύθηκε στην εφημ. *Καθημερινή* της Κυριακής, 21.8.2001, ένθετο Τέχνες και Γράμματα, σελ. 4). Πάντως, παρήγορο είναι το γεγονός ότι, και για τη χώρα μας, έχει εξαγγελθεί πρόγραμμα ύψους 350.000.000 ευρώ που προβλέπει 110.000 διορισμούς ανέργων για πέντε μήνες με αμοιβή 625 ευρώ –βλ. εφημ. *Δημοκρατία* της 6.12.2011, σελ. 15· πρβλ. και εφημ. *Τα Νέα* της 19.12.2011, σελ. 44, με τίτλο «Πέντε μέτρα υπέρ ανέργων και αδυνάτων».

Ωστόσο, πέρα από τη γενική αυτή κατεύθυνση υπάρχουν και ορισμένα συγκεκριμένα ζητήματα, που αφορούν την αντιμετώπιση π.χ. μιας επεισοδιακής διαδήλωσης. Προς επίλυση αυτών των ειδικότερων ζητημάτων σκόπιμο θα ήταν να τεθούν σε συζήτηση και ορισμένα βραχυπρόθεσμα μέτρα για τη διασφάλιση των ακόλουθων εννέα στόχων, αλλά πάντοτε με συγκρατημένη διάθεση ως προς την υλοποίησή τους και με γνώμονα, όπως επισημαίνει η Άννα Μπενάκη-Ψαρούδα, ότι μόνο ένα Ποινικό Δίκαιο εδραζόμενο στο Κράτος Δικαίου, «που σέβεται τους συνταγματικούς δικαιοπολιτικούς περιορισμούς και δεν νοθεύει τον ακρογωνιαίο λίθο, που είναι η προστασία της αξίας του ανθρώπου, αποτελεί εγγύηση προστασίας των εννόμων αγαθών των πολιτών στο σύνολό τους, συμπεριλαμβανομένης της προσωπικής τους ασφάλειας»⁷:

- ♦ *Σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο για τις συγκεντρώσεις και διαδηλώσεις που αφορούν το δικαίωμα του συνέρχεσθαι.* Το ισχύον πλαίσιο ανάγεται στην εποχή της δικτατορίας (ν.δ. 794/1971) και θεωρείται ήδη απαρχαιωμένο, πολλώ μάλλον αφού ξεπεράσθηκε από το δημοκρατικό Σύνταγμα του 1975 αλλά χωρίς ακόμη, μετά από 40 ολόκληρα χρόνια (!), να έχει αντικατασταθεί από κάποιο άλλο εκσυγχρονισμένο νομοθέτημα. Βεβαίως, για την ψήφιση ενός τέτοιου νομοθετήματος ευχής έργο θα ήταν να υπάρξει στη Βουλή ευρύτερη συμφωνία των πολιτικών κομμάτων ως προς τις βασικές του κατευθύνσεις. Θα μπορούσε π.χ. να συμφωνηθεί ότι οι διοργανωτές μιας συγκέντρωσης (α) θα μεριμνούν και οι ίδιοι για την αποτροπή εκτρόπων και ταραχών, (β) θα ενημερώνουν εκ προοιμίου τις κατά τόπους αρμόδιες δημοτικές κ.λπ. αρχές για τη συγκέντρωση ή διαδήλωση και (γ) θα μεριμνούν ώστε, εάν η συγκέντρωση δεν είναι μεγάλη, να μην παρεμποδίζεται ουσιωδώς η κυκλοφορία πεζών και οχημάτων⁸. Εάν πάντως μια τέτοια συμφωνία δεν καταστεί εφικτή, ευκταίο είναι να ψηφισθεί ένα νέο νομοθέτημα για το δικαίωμα του συνέρχεσθαι το ταχύτερο, έστω και με τη συνήθη κοινοβουλευτική πλειοψηφία, κατ'

⁷ Βλ. την αντιφώνησή της κατά την επίδοση του Τόμου προς τιμήν της στο Πανεπιστήμιο Αθηνών την 10.2.2009, στο ειδικό τεύχος που εκδόθηκε με τα σχετικά κείμενα της τελετής, σελ. 18-24:23, καθώς και εκτεταμένη περίληψη στην εφημ. *To Βήμα* της 1.3.2009, σελ. A20. Πρβλ. και Anthony Giddens, *The Nation-State and Violence*, Cambridge: Polity Press, 1985, σελ. 341, ο οποίος, ακολουθώντας αντίστοιχες σκέψεις του Michel Foucault, παρατηρεί ότι υπάρχει βαθύτερος σύνδεσμος ανάμεσα στην εντατική επιτήρηση μιας κοινωνίας και στις τάσεις ολοκληρωτισμού που αναπτύσσονται στους κόλπους της.

⁸ Πρβλ. Βασ. Μαρκεζίνη, *Η Ελλάδα των Κρίσεων*, Αθήνα: Λιθάνης, 2011, σελ. 366.

αναλογία νομοθετικών ρυθμίσεων που ισχύουν σε άλλες δημοκρατικές χώρες (πρβλ. και ἀ. 11 ΕΣΔΑ)⁹.

- ▶ **Σύγχρονο θεσμικό πλαίσιο για την επιχειρησιακή δράση των αστυνομικών δυνάμεων κατά την αντιμετώπιση ταραχών σε διαδηλώσεις (π.χ. χρησιμοποίηση άλλων, λιγότερο επικινδυνών μέσων αντί για τα δακρυγόνα), με παράλληλη εκπαίδευση των δυνάμεων αυτών σε ασκήσεις ψυχραιμίας και αυτοσυγκράτησης, σύμφωνα με τη θεμελιώδη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας¹⁰. Και εδώ το ισχύον θεσμικό πλαίσιο δεν είναι πλήρως εκσυγχρονισμένο (ο σχετικός Κανονισμός ανάγεται στο 2003), με αποτέλεσμα, σύμφωνα με όσα ελέχθησαν στην Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής (2.8.2011, σελ. 20 των Πρακτικών), να μην υπάρχει πρόβλεψη, κατά την αντιμετώπιση ταραξιών από αστυνομικούς, για νεότερα δεδομένα τέτοιων συγκρούσεων, όπως π.χ. ο τύπος του οπλισμού των ταραξιών (λ.χ. βόμβες καλάσνικοφ όχι μόνον εμπρηστικές, αλλά και εκρηκτικές, εμπλουτισμένες: με ρινίσματα σιδήρου για πρόκληση τραυματισμών, με παχύρρευστα υγρά για εγκαύματα κ.λπ.), η βιαιότητα των επιθέσεών τους και η προσεκτικά σχεδιασμένη ανάπτυξη των δυνάμεών τους με τακτικές «αντάρτικου πόλεων»¹¹. Μάλιστα, οι τακτικές αυτές προσαρμόζονται στις εκάστοτε περιστάσεις με απ' ευθείας συνεννοήσεις**

⁹ Χρήσιμη από τη συγκριτική αυτή σκοπιά είναι η μονογραφία του Γιάννη Α. Μπακόπουλου: *To δικαίωμα του συνέρχεσθαι στο ελληνικό, γαλλικό και αγγλικό δημόσιο δίκαιο, Αθήνα / Κομοτηνή: A.N. Σάκκουλας, 1995.* Βλ. επίσης δύο αξιοσημείωτες αποφάσεις του γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου ως προς τα όρια του δικαιώματος του συνέρχεσθαι, στη μονογραφία του Walter Schmitt Glaeser: *Private Gewalt im politischen Meinungskampf*, Berlin: Duncker & Humblot, 1992², 80 επ., 99 επ. Πρβλ. ακόμη το λήμμα «Θρασύτητα κατά της αρχής» που επεξεργάσθηκα για την εγκυκλοπαίδεια «Πάπυρος-Λαφούς-Μπριτάνικα», τ. 24, 2007, σελ. 51-53 και όπου αναλύεται η ισχύουσα νομοθεσία στην Ελλάδα περί συγκεντρώσεων. Συναφής είναι και η ειδησεογραφία στις εφημερίδες της 9.12.2011 ως προς την επικείμενη κατάθεση σχεδίου νόμου για τις διαδηλώσεις από τον Δήμαρχο Αθηναίων Γεώργ. Καρίνη (π. χ. εφημ. *Καθημερινή* της 9.12.2011, σελ. 5).

¹⁰ Εξαίρετο βοήθημα για την εμβάθυνση στις επιμέρους πτυχές αυτής της έννοιας αποτελεί αναμφίβολα το δίτομο έργο: *Κράτος Δικαίου και Αρχή της Αναλογικότητας*, που εκδόθηκε στην Αθήνα από τις εκδ. Α. N. Σάκκουλα το 2005 και 2006, αντίστοιχα, ως εκτός σειράς παράρτημα της επιθεώρησης «Δικαιώματα του Ανθρώπου», υπό τη διεύθυνση του Πέτρου Παραρά.

¹¹ Πρβλ. για τις τακτικές αυτές το έργο του βραζιλιάνου αντάρτη Κάρλος Μαριγκέλα: *To Εγχειρίδιο του Αντάρτη των Πόλεων*, Αθήνα: εκδ. Ελεύθερος Τύπος, χ.χ. (α' γαλλ. έκδ. 1969), π.χ. σελ. 52 επ., 75 επ.

των ταραξιών δια μέσου blogs, sms, ιστοσελίδων κοινωνικής δικτύωσης ή ακόμη και «παράλληλου διαδικτύου», ανθεκτικού σε εξωτερικούς «επηρεασμούς»¹². Ενδεικτικό του επιχειρησιακά άστοχου και ανεξέλεγκτου τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίζονται τα επεισόδια από την Ελληνική Αστυνομία είναι και το γεγονός ότι, όπως ανέφερε ο τότε αρχηγός της Λευτέρης Οικονόμου κατά την ακρόασή του ενώπιον της Επιτροπής Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής την 26.7.2011 (με συμπληρωματικές επισημάνσεις και από τον βουλευτή της ΝΔ Ιωάννη Τραγάκη) (σελ. 106, 109 και 96 των Πρακτικών), κατά τις διαδηλώσεις της 29.6.2011 στην Αθήνα απασχολήθηκαν για την αντιμετώπιση των ταραξιών περίπου 450 αστυνομικοί και από αυτούς εισήχθησαν σε νοσοκομεία ως τραυματίες 186 αστυνομικοί, ενώ παράλληλα χρησιμοποιήθηκαν ως «πολεμοφόδια» από τους ταραξίες 20 τόννοι πέτρας και μαρμάρων που αποκολλήθηκαν από την πλατεία Συντάγματος και τους γύρω χώρους!

- ▶ **Εφαρμογή στην πράξη του ά. 14 ν. 3917/2011 (ιδίως με έκδοση του σχετικού π.δ.) για τη χρήση κάμερας σε περιπολικά με ανάλυση εικόνας, προκειμένου να αποτυπώνεται οπτικοακουστικά κατά τις διαδηλώσεις. Η όποια παράνομη δράση των αστυνομικών, ταυτόχρονα όμως να εξασφαλίζονται και τα αναγκαία αποδεικτικά στοιχεία για όσους πράγματι παρανομούν κατά τις διαδηλώσεις, έτσι ώστε να μην κατηγορούνται άδικα για πράξεις βίας τρίτοι αμέτοχοι πολίτες που απλώς παρευρίσκονται σ' αυτές.**
- ▶ **Ιδιαίτερη αυτοσυγκράτηση ως προς τη σύλληψη ταραξιών που καταφεύγουν μέσα σε ανθρώπινο πλήθος (κίνδυνος πολλαπλών τραυματισμών!),**

¹² Πρβλ. σχτ. δημοσίευμα του Γιάννη Ανδριτσόπουλου στην εφημ. *Ta Νέα* της 10-11.9.2011, σελ. 59. Εξάλλου, η χρησιμοποίηση επικοινωνιακών μέσων υψηλής τεχνολογίας και διεθνών αποκεντρωμένων δικτύων αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα όχι μόνο για τη διοργάνωση και τον συντονισμό ταραχών ή εξεγέρσεων, όπως συνέβη το 2011 με τη λεγόμενη «Αραβική Άνοιξη», αλλά, κατά τον *Anthony Giddens*, και για την πραγμάτωση επιθέσεων από τη νέα γενιά τρομοκρατών τύπου “Άλ Κάιντα” μέσα στο σύγχρονο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης -πρβλ. τη μελέτη του *Giddens: Scaring people may be the only way to avoid the risks of new-style terrorism*, στο περ.: *New Statesman*, 1.10.2005, Issue 840, σελ. 29-31 (στο διαδίκτυο: <http://www.newstatesman.com/200501100020>), κατά παραπομπή από τον *Eugene McLaughlin*, λήμμα *Terrorism* στο συλλογικό έργο: *Eugene McLaughlin / John Muncie (eds.), The SAGE Dictionary of Criminology*, London etc.: Sage Publications, 2006², 432-435: 435. Προς την ίδια κατεύθυνση βλ. και τη μελέτη της *Fiona B. Adamson*, “Globalisation, Transnational Political Mobilisation, and Networks of Violence”, in: *Cambridge Review of International Affairs*, 18: 2005, 31-49, ιδίως σελ. 42 επ. (προσθάσιμη υπό προϋποθέσεις και στο διαδίκτυο: <http://dx.doi.org/10.1080/09557570500059548>).

αλλά και ως προς την ποινική αντιμετώπιση μεγάλου αριθμού ταραζιών (προβληματική, σε τέτοιες περιπτώσεις, η ακίνδυνη επιβολή του νόμου). Όπως τόνισε συναφώς ο αντεισαγγελέας του Αρείου Πάγου *Νικόλαος Μαύρος* κατά την ακρόασή του στην προαναφερθείσα Επιτροπή Θεσμών και Διαφάνειας της Βουλής την 26.7.2011 (σελ. 44 των Πρακτικών), «Αυτή [=η πολιτική βία των διαδηλώσεων] είναι μια βία που πρέπει να αντιμετωπιστεί με τρόπο. Πολλές φορές, σοφά φερόμενη η εκτελεστική εξουσία, αφήνει τέτοιες καταστάσεις να εξελίσσονται και να τελειώνουν μόνες τους διότι το αποτέλεσμα πραγματικά είναι καλύτερο από το να επέμβει η Αστυνομία, η οποία θα δημιουργήσει μια μεγαλύτερη ένταση και θα έχουμε και μεγαλύτερα εγκλήματα»¹³. Ωστόσο, ευνόητο είναι ότι τέτοιες καταστάσεις μαζικών ταραχών μπορούν να τύχουν επιτυχούς υπηρεσιακού χειρισμού σε προγενέστερο στάδιο, π.χ. με ελέγχους σε συγκεκριμένα σημεία προσυγκεντρώσεων, πριν από την έναρξη, δηλ., της διαδήλωσης ή συγκέντρωσης¹⁴.

- ♦ *Εξασφάλιση συνθηκών δίκαιης δίκης κατά την εκδίκαση των υποθέσεων για συλληφθέντες ταραζίες, ώστε οι δικαστές να κρίνουν με ηρεμία και χωρίς να επηρεάζονται –κατά το ανθρωπίνως δυνατόν- από τις αντιδράσεις των παραγόντων της δίκης και του πλήθους που παρακολουθεί τη δίκη¹⁵ ή και από τις υπερβολές των μέσων ενημέρωσης που συνήθως επιδιώκουν αυξημένη τηλεθέαση μέσα από την προβολή της «βιαιολαγνείας»¹⁶.*

¹³ Εξάλλου δεν πρέπει να παραγνωρίζεται και το γεγονός ότι, όπως παρατηρήθηκε, «օρισμένες μορφές βίας, ιδίως αυτές στις οποίες εμπλέκονται πλήθη, μπορούν να λειτουργήσουν ως αποτελεσματικός μηχανισμός για συντήρηση και αλλαγή της κοινωνίας» –βλ. Sandra J. Ball-Rokeach, “The Legitimation of Violence”, in: James F. Short Jr./ Marvin E. Wolfgang (eds.), *Collective Violence*, Chicago: Aldine, 1972, 100-111: 111.

¹⁴ Οι έλεγχοι αυτοί και οι τυχόν προσαγωγές υπόπτων θα πρέπει, ωστόσο, να πραγματοποιούνται μέσα σε αυστηρό πλαίσιο νομιμότητας, ιδίως με βάση τη διάταξη του ά. 74 § 15 περ. θ' του π.δ. 141/1991. Για το γενικότερο ζήτημα περί του κατά πόσο το μέτρο των προσαγωγών είναι ή όχι σε συμφωνία με τη συνταγματική έννομη τάξη, πρβλ. Αθ. Κ. Αντωνοπούλου, *Σύγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής: Η πολιτική της μηδενικής ανοχής και τα μέτρα διαχείρισης κρίσεων* (Πρόλογος Νίκου Παρασκευόπουλου), Θεσσαλονίκη: εκδ. Σάκκουλα, 2010, σελ. 245 και 267.

¹⁵ Χαρακτηριστικές εικόνες από τον τρόπο που διεξάγονται τέτοιες δίκες, π.χ. συνεπεία κατάληψης νομαρχιακού κτιρίου από αγρότες, βλ. στο ενδιαφέρον έργο του Αντεισαγγελέα Εφετών Γιώργου Κτιστάκη: *Η Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα: Πόλις, 2011, σελ. 160 επ.

¹⁶ Όπως προέκυψε και από έρευνα του Στέλιου Παπαθανασόπουλου (βλ. το έργο του: *H*

- ♦ *Επιτάχυνση των διαδικασιών εκδίκασης τέτοιων υποθέσεων, ώστε να αποφεύγεται η μακροχρόνια προσωρινή κράτηση και η εν γένει δικαστική εκκρεμότητα όσων συλλαμβάνονται κατά τα επεισόδια.*
- ♦ *Μελέτη των ιδιαίτερων γνωρισμάτων που χαρακτηρίζουν τους εμπλεκόμενους σε επεισόδια ταραξίες¹⁷ και αξιολόγηση, κατά την εκδίκαση των αδικημάτων τους, των κινήτρων που τους ωθούν σε τέτοια αδικήματα, ώστε να τους αναγνωρίζεται το ελαφρυντικό των μη ταπεινών αιτίων εφόσον συ-*

Βία στην Ελληνική Τηλεόραση. Έρευνα, Αθήνα: Καστανιώτης, 1999, σελ. 59), «η μορφή και το είδος των βίαιων απεικονίσεων [...] απεικονίζονται με ένα στερεότυπο τρόπο, χωρίς συνέπειες και τιμωρίες και συχνά αναιτιολόγητα», ενώ σε άλλες περιπτώσεις η βία «εμφανίζεται ως ο μόνος τρόπος επίλυσης των διαφορών». Εξάλλου, τα ΜΜΕ συντελούν και από μιαν άλλη άποψη στην πολλαπλασιαστική εξάπλωση φαινομένων πολιτικής βίας, δεδομένου ότι συνήθως οι ταραξίες προβαίνουν στις βίαιες ενέργειές τους μόνον όταν υπάρχει παρουσία των ΜΜΕ, ώστε και να γνωστοποιήσουν έτσι προς το κοινό τα όποια αιτήματά τους, αλλά και οι ίδιοι να βαυκαλισθούν ότι μέσω της προβολής των δισών συμβαίνουν γίνονται διάστημοι στους γνωστούς τους σαν «ήρωες επεισοδίων»...

¹⁷ Μία πρώτη εικόνα του «προφίλ» απόμονων που μετέχουν σε ανατρεπτικές διαδηλώσεις παρέχεται σε ανάλυση την οποία επεξεργάσθηκε η τότε σύμβουλος του Υπ. Δημόσιας Τάξης Μαίρη Μπόση ως προς τους 394 συλληφθέντες την 18.11.1995 για τις φθορές στο κτίριο του Πολυτεχνείου (περίληψη της δημοσιεύθηκε στην εφημ. *Κυριακάτικη Ελευθεροτυπία* της 10.11.1996, σελ. 62, ενώ αναφορά της υπάρχει στο έργο μου *Δίκαιο Παραβατικών Ανηλίκων, Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2004, σελ. 157 και σημ. 187*). Ενδιαφέρουσες είναι και οι νεότερες πληροφορίες σχετικά με συλληφθέντες σε επεισόδια του 2011. Ετσι, ως προς τους 15 συλληφθέντες για κακουργηματικές πράξεις κατά τα επεισόδια της 20^{ης} Οκτωβρίου 2011 στην Αθήνα (9 ήταν κουκουλοφόροι), αυτοί προέρχονται από όλες τις κοινωνικές τάξεις και από όλα τα γεωγραφικά διαμερίσματα της Αθήνας, σε σχέση, δε, με την απασχόληση ή εργασία τους δηλώνουν άνεργοι (6), ιδιωτικοί υπάλληλοι (5), μαθητές ή φοιτητές (4), ενώ ηλικιακά οι περισσότεροι (12) είναι το πολύ 28 ετών –8λ. ρεπορτάζ του Στέλιου Βραδέλη με τίτλο «Το προφίλ πίσω από την κουκούλα» στην εφημ. *Τα Νέα* της 24.10.2011, σελ. 32. Επίσης, σε νεότερα επεισόδια που έλαβαν χώρα στην Αθήνα την 6.12.2011 εξ αφορμής της τρίτης επετείου από τη θανάτωση του μαθητή Αλέξ. Γρηγορόπουλου, συνελήφθησαν συνολικά 21 άτομα, εκ των οποίων 11 δήλωσαν μαθητές, 5 φοιτητές, 4 άνεργοι και ένας δημοτικός υπάλληλος, ως προς δε την ηλικία, σχεδόν οι μισοί, δηλ. οι 10, ήταν ανήλικοι (14-17 ετών) και άλλοι 9 ήταν από 19 έως 29 ετών. Εντυπωσιακό είναι ότι τη δεύτερη αυτή φορά από τους 21 συλληφθέντες, οι 8 ήταν αλλοδαποί (3 Γερμανοί, 2 Αλβανοί, ένας Ισπανός, ένας Πορτογάλος και ένας Πολωνός). Άλλα 7 άτομα συνελήφθησαν στη Θεσσαλονίκη –8λ. εφημ. *Τα Νέα* της 8.12.2011, σελ. 27 και εφημ. *Δημοκρατία* της 8.12.2011, σελ. 20. Πάντως, η παράθεση αυτών των στοιχείων δεν πρέπει να παρασύρει σε γενικεύσεις, καθώς πρόκειται μόνο για συλληφθέντες και όχι για πρόσωπα που έτυχαν δικαστικής καταδίκης, έστω και σε πρώτο βαθμό.

νιτρέχουν οι προϋποθέσεις του νόμου (ά. 84 § 2 περ. β' ΠοινΚ), π.χ. για λόγους πολιτικής ιδεολογίας. Σημειώνεται, πάντως, ότι ανεξάρτητα από την όποια υποτιθέμενη τοποθέτηση των ενλόγω ταραξιών, πολλοί από αυτούς δεν έχουν αποκρυσταλλωμένη, έστω και ακραία, πολιτική ιδεολογία και απλώς –όπως σημειώθηκε ανωτέρω (§ 3 και σημ. 12) διακατέχονται από μηδενιστική διάθεση να δημιουργούν επεισόδια σε συγκεντρώσεις, διαδηλώσεις, ή και σε αθλητικές εκδηλώσεις¹⁸ («μπαχαλάκηδες»).

- ♦ *Ενεργοποίηση της διαδικασίας για την καταβολή αποζημίωσης σε επιχειρήσεις και επιχειρηματίες που υφίστανται ζημίες σε επεισόδια, κατά τα προβλεπόμενα από το ά. 20 του ν. 3775/2009 (δεν έχει εκδοθεί ακόμη η κοινή υπουργική απόφαση)¹⁹.*
- ♦ *Ως προς την έκπιση της ποινής, θα πρέπει κατά τη γνώμη μου να επιδεικνύεται επείκεια σε άτομα νεαρής και μετεφηβικής ηλικίας που κατηγορούνται για εγκλήματα πολιτικής βίας και που απλώς έχουν παρασυρθεί*

¹⁸ Συχνά έχει όντως διατυπωθεί η άποψη, που τεκμηριώνεται και με αντίστοιχα γηπεδικά συνθήματα πολιτικού περιεχομένου, ότι υπάρχουν συγκοινωνούντα δοχεία μεταξύ ταραξιών σε πολιτικές κινητοποιήσεις και ταραξιών σε αθλητικούς χώρους (για τα συνθήματα αυτά βλ. π.χ. το δημοσίευμα του Ζήση Ι. Καραβά στην εφημ. *To Βήμα* της 30.10.2011, σελ. A44 και γενικότερα στην εφημ. το *Έθνος της Κυριακής* της 29-30.10.2011, σελ. 32-33). Για τη σχέση γηπεδικής και πολιτικής βίας, ενδιαφέρουσα είναι η συνέντευξη ενός ταραξία στη 15ήμερη εφημ. Βορείων Προαστίων *Ερμής* της 31.10.2011, σελ. 15, με τον εύγλωττο τίτλο «Η σημερινή πολιτική κατάσταση είναι γιορτή του χούλιγκαν...». Στη συνέντευξη αυτή ο Β. Γ. αυτοπαρουσιάζεται ως χούλιγκαν και, μεταξύ άλλων, απαντώντας στην ερώτηση «γιατί υπάρχουν τέτοιες πράξεις βίας», παρατηρεί: «Κάποιοι ξεσπάνε και τα προσωπικά τους προβλήματα και τα προβλήματα που δημιουργούνται στη δουλειά τους ιδιαίτερα αυτή την εποχή [...]. Γιατί η βία που ασκούν σε μένα που δεν βρίσκω δουλειά, με οδηγεί να πάω κάπου να ξεπάσω, για να μην ξεπάσω στο σπίτι μου. Θα ξεπάσω στο γήπεδο που είναι άσυλο, θα ξεπάσω στην Αστυνομία που τη χρησιμοποιούν εναντίον μου, παντού [...].».

¹⁹ Ήδη από παλαιότερα είχε γίνει δεκτό από τη νομολογία των δικαστηρίων μας ότι το Κράτος έχει τη νομική υποχρέωση να εξασφαλίζει στους πολίτες του συνθήκες ασφάλειας και να τους προστατεύει από προσβολές τρίτων ή και του ίδιου του Κράτους, εκτός εάν συντρέχουν περιστάσεις ανωτέρας βίας –βλ. Νέστορα Ε. Κουράκη, “Το δικαίωμα του πολίτη στην ασφάλειά του”, εις: του ίδιου, *Εγκληματολογικοί Ορίζοντες*, τα Α', Αθήνα/ Κομοτηνή: Α. Ν. Σάκκουλας, 2005², 159-169: 163 επ. καθώς και την ενδιαφέρουσα απόφαση του Συμβουλίου Επικρατείας η οποία δημοσιεύθηκε τον Δεκέμβριο 2011 και με την οποία δικαιώθηκε εταιρεία που είχε υποστεί καταστροφές στην ιδιοκτησία της από δράση κουκουλοφόρων το 1995 στο Πολυτεχνείο (βλ. π.χ. τη σχετική ηλεκτρονική ειδησεογραφία στην ιστοσελίδα: <http://www.greekmoney.gr/index.php/permalink/75555.html>).

στην παρανομία από τον ιδεολογικό φανατισμό ή την επιπολαιότητα της ηλικίας τους ή, έστω, από τον τρόπο με τον οποίο βιώνουν τα όποια αδιέξοδά τους, διότι διαφορετικά κινδυνεύουμε να αποκτήσουμε μια μεγάλη πικρόχολη ομάδα απόκληρων νέων, έτοιμων για νέες και ακόμη σοβαρότερες μηδενιστικές καταστροφές.

Σε κάθε περίπτωση, τα ανωτέρω μέτρα έχουν απλώς μερικότερο χαρακτήρα και δεν μπορούν να εξασφαλίσουν αποτελεσματικότητα εάν δεν συνδυασθούν με σοβαρές μεταρρυθμίσεις στο γενικότερο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο, με κύριο άξονα τους τρεις προαναφερθέντες πυλώνες (α) αποτελεσματικής λειτουργίας των θεσμών, (β) πλήρους εφαρμογής δικαιοκρατικών νόμων και (γ) προώθησης ευρύτερων διαδικασιών συμμετοχικής δημοκρατίας. Μόνον έτσι, πιστεύω, θα εμπεδωθεί στους πολίτες ένα αίσθημα συλλογικής και ατομικής ευθύνης, ένα αίσθημα, δηλ., εμπιστοσύνης προς την Πολιτεία, σεβασμού στους θεσμούς και προάσπισης αξιών όπως η Δικαιοσύνη και η Διαφάνεια · έτσι ώστε, εν τέλει, ακόμη και η ποινική δίκη πολιτικών προσώπων του μεγέθους ενός πρωθυπουργού ή προέδρου δημοκρατίας, όπως αντίστοιχα στο εξωτερικό ο Ιταλός Silvio Berlusconi, ο γάλλος Jacques Chirac ή ο ισλανδός Γκέιρ Χάαρντε (ο τελευταίος κατηγορείται ότι δεν ενήργησε όπως όφειλε για να παρεμποδίσει την επερχόμενη κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος της Ισλανδίας το 2008), να γίνει και για τη χώρα μας κάτι το αυτονόητο, αλλά, πάντως, χωρίς μια τέτοια δίκη να αποτελέσει ευκαιρία για πολιτικές αντεκδικήσεις.